

УДК 811.162.2:8Г366'024-56

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВПЛИВ МОРФЕМНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВОТВОРУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Давиденко А.О., викладач кафедри іноземної філології
Національний авіаційний університет

У статті здійснено дослідження використання морфемної структури словотвору, теоретичної та практичної сторони морфем, класифікація та визначення характерних особливостей новоутворених слів. У роботі аналізуються префіксальні й суфіксальні моделі мовних новоутворень та їх контекстуальне значення, граматичні особливості вживання та критерії класифікації.

Ключові слова: морфема, префіксація, суфіксація, похідні слова, лексична одиниця.

В статье осуществлено исследование и использование морфемной структуры словообразования, исследование как теоретической, так и практической стороны морфем, классификация и определение характерных особенностей создания новых слов. В работе анализируются префиксальные и суффиксальные словообразовательные модели, создание новых языковых словоупределений и их контекстуальное значение, грамматические особенности употребления и критерии их классификации.

Ключевые слова: морфема, префиксация, суффиксация, производные слова, лексическая единица.

Davydenko A.O. PECULIARITIES OF THE USE AND INFLUENCE OF THE MORPHEMIC STRUCTURE OF THE WORD-FORMATION IN MODERN ENGLISH

The article is devoted to the investigation and using morphem structure of word building, researching both theoretical and practical sides of morphems, classification and determining of important word building peculiarities. The issue of research is characterized by prefixal and suffixal word building models of linguistic new formation words and their contextual meaning, grammar peculiarities of using criteria of classification.

Key words: morphem, prefixation, suffixation, derived words, lexical unit.

Постановка проблеми. Темою цієї статті є особливості використання та вплив морфемної структури словотвору в сучасній англійській мові. На нашу думку, це досить актуально з огляду на те, що англійська мова постійно розвивається й збагачується новими словами. Стаття охоплює як теоретичні, так і практичні сторони цього питання: що являє собою морфема, яке є її використання; що є предметом її досліджень; які є морфемні структури в мові, їх класифікація за важливістю й актуальністю; уживання новоутворених слів.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в розкритті як теоретичних, так і практичних питань: що таке морфема, її головні та другорядні засоби та їх функціонування, їх класифікація та визначення характерних особливостей новоутворених слів. Також частково охоплене й питання нових слів у сучасній англійській мові. Досягти поставленої мети можна таким чином:

1) на підставі словників, енциклопедій та інших посібників визначити, що таке морфема, які взагалі є морфемні структури в сучасній англійській мові;

2) виявити вплив морфем на розвиток і розширення лексичного запасу слів в англійській мові.

Об'єктом дослідження морфем є вивчення похідних слів. Донедавна похідні слова досліджувалися в основному з формального погляду, тобто в аспекті вираження, а зміст залишався малодослідженим. Тому будь-який однобічний розгляд процесів утворення морфем повністю не відображає проблематику словотвору.

Предметом дослідження є розгляд морфемних структур в сучасній англійській мові, їх функціонування й використання для утворення нових слів, а також подальше вживання новоутворених слів. Дослідження явищ проводилося за допомогою емпірично-теоретичного методу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предметом дослідження морфем є вивчення процесу творення нових лексичних одиниць і засобів, за допомогою яких цей процес відбувається (префіксів, суфіксів, інфіксів тощо).

Префікси

Префіксація, як словотвір, полягає в модифікації основи, до якої префікс приєднується. Префікси розрізняються за своїм походженням: вони можуть походити із власної мови або бути іншомовними. Модифікуючи лексичне значення слова, префікс рідко змінює граматичний характер слова в цілому,

тому й просте слово, і його префікс-дериватив у більшості випадків належать до однієї частини мови, напр.: *abuse – dis-abuse, approve – dis-approve, believe – dis-believe*.

Поряд із власним префіксом *a-* в англійській мові є префікс *a-*, запозичений із грецької мови, що має значення протилежності, напр.: *amorphous, anomalous*. Цей префікс уживається рідко, переважно в складі запозиченого слова [5, с. 75].

Від прийменника походить і префікс *be-* (ненаголошена форма від *by-*). Основне значення префікса (як і прийменника) – «біля», проте за відтінками значення відповідні деривативи діляться на декілька підгруп. У сучасній англійській мові префікс *be-* вживається головно для утворення дієслів. Серед них можна виділити такі.

1. Підгрупу перехідних дієслів, до яких префікс додає значення «усюди, скрізь», напр.: *belays, beset, bedeck*.

2. Підгрупу перехідних дієслів, до яких додається значення остаточності чи надмірності дії, напр.: *becall, betray*.

3. Підгрупу, де префікс спонукає до перетворення неперехідних дієслів у перехідні, напр.: *bespeak, bethink*.

4. Підгрупу, де за допомогою префікса утворюються перехідні дієслова із загальним значенням «творити, робити», напр.: *belate, belittle*.

5. Підгрупу, де за допомогою префікса утворюються перехідні слова із загальним значенням «називати таким чином», похідні від іменників, напр.: *bedevil, befool*.

6. Підгрупу перехідних дієслів зі значенням «оточувати; впливати на щось; поводитися з кимось певним чином», утворених від іменників, напр.: *becalm, befriend, becloud*. Префікс *mis-*, що має аналоги і в давньгерманській, і в латинській мовах, уживається з дієсловами, дієприкметниками, дієприслівниками й прикметниками, надаючи їм значень зворотного характеру («*badly, unfavorably, wrongly*»).

Під час утворення прикметників від іменників з описовими якостями префікс надає значення:

а) зовнішніх рис чи характеристик: *out-back, outline, outside*.

б) відокремлених особливостей, що властиві цілому: *outhouse, outfield, outworker*.

Під час утворення прикметників від іменників префікс надає їм значення незалежності від об'єкта або суб'єкта дії: *outdoor, outlaw*.

Префікс може надавати новому слову значення надмірності. До цієї групи належать різні частини мови: *outbrave, outmatch, out-jump, outswim, outstay*. Подібне вживання спостерігається навіть із власними іменниками: *to outnapoleon, to outzola* [1, с. 50].

1. Прикметник зі значенням «зверхній, вищий»: *overhand, overtime*.

2. Прийменник, що набуває значення «над»: *overland, oversize, overhead*.

3. Прийменник, що модифікує значення дієслова, збільшуючи інтенсивність дії: *to overcome, to overpass*; в окремих випадках за допомогою префікса визначається найвищий ступінь інтенсивності: *to overmaster*.

4. Прислівник, що вказує на надлишок, необхідність виконуваної дії, ознаки або якості предмета: *overbusy, to overbuy, to over-haste*.

Префікси романського походження були запозичені в різні часи розвитку мови й різними шляхами – як безпосередньо з класичних мов, так і через французьку мову. У зв'язку із цим спостерігається варіювання форм одних і тих самих префіксів [6, с. 46].

Префікс *ad-* має кілька варіантів, що відбивають асиміляцію приголосного *d* на початку слова і є наслідком запозичення з різних мов; *al-* належить до арабської мови. Варіанти префікса є такі: *ac-, af-, ag-, al-, an-, ap-, ar-, as-, at-*: *acclimatize, affirm, allocate, arrest*. Усі варіанти зберігають здатність підсилювати ознаки в значенні додавання, що його набуває утворене слово.

Досить поширену варіативність має префікс *in-*. Кінцеве «*n*» асимілюється в «*l*» перед приголосною «*l*», у «*m*» перед губними «*b*», «*m*», «*r*» і в «*g*» перед приголосною «*g*». Утворені з префіксом прикметники мають значення «ні-, не-», іменники – «відсутність чогось»: *illiberal, immortal, irregular, inaction*.

У сучасній англійській мові префікс *in-* часто чергується з префіксом *un-*, якому надається перевага в словах, запозичених із латинської мови: *uncertain*. Окремі слова вживаються з обома префіксами: *instable – unstable*, за винятком, коли префікс *in-* не може вживатися через милозвучність: *unindicated* [7, с. 15].

Значну групу морфем, що вживаються як префікси, складають запозичення пізнього періоду: *ante, extra, hyper, intra, meta, para, tetra*. Це явище пов'язане з розвитком технології, і залучення подібних словотворчих елементів продовжується в наш час. У деяких класичних мовах вони вживалися як само-

стійні слова, але в англійській мові ці елементи самостійного значення не мають, не вживаються окремо, а є лише словотворчими елементами.

Підсумовуючи все вищезазначене, слід підкреслити, що префіксація набула широкого вжитку в англійській мові завдяки відсутності закінчень. Вирівнювання відмінкових закінчень і зникнення дієслівних флексій призвели до глибоких лексичних розмежувань, що зумовлюються вживанням префіксів.

Суфікси

Як дериваційні елементи, суфікси виконують функцію афіксальної морфеми, що знаходиться між коренем і закінченням і входить до складу основи. Не використовуючись незалежно, суфікс, проте, має семантичне навантаження, яке впливає на новотвір. Це зумовило появу численних класифікацій суфіксів стосовно їх походження, утворюваних за їх допомогою частин мови, продуктивності/непродуктивності, частоти вживання, загальних значень і емоційного забарвлення.

Окремі морфеми можуть нести подвійну функцію – як граматичних засобів творення, так і лексичних. Морфеми *-ed*, *-er* можуть виражати граматичні категорії (*-ed* як дієслівне закінчення минулого часу й перфекта; *-er* – як прикметникове закінчення вищого ступеня порівняння), а з іншого боку – утворювати лексичні деривативи: *colored*, *foreigner*. Таким чином, різниця між закінченням і суфіксом полягає в тому, що перше виконує граматичну функцію, а в другому переважає лексичне значення. Суфіксальний дериватив – це двоморфемне слово, що вживається як ціле й граматично рівнозначне простому слову в усіх можливих синтаксичних конструкціях. Морфеми ж, що несуть ознаки граматичних категорій часу, числа чи відмінка, визначаються як закінчення, оскільки вони утворюють не нові слова, а лише форми слів [3, с. 79].

Суфіксальний словотвір розрізняється залежно від таких факторів.

1. Від суфікса, що походить із власної мови (*darkness*). У цих випадках наголос новотвору не змінюється, навіть у словах із трьома складами: *commonness*.

2. Від запозиченого суфікса, що приєднується як до власних, так і до запозичених коренів, не змінюючи при цьому наголосу: *movable*, *serviceable*.

3. Від запозиченого суфікса, що вживається з іншомовними коренями, змінюючи

при цьому наголос і/або голосний чи приголосний кореня: *China* – *Chinese*.

Суфіксація як словотвір значно ширша, ніж префіксація. Пропорційна частина власних суфіксів мови також більша, ніж префіксів. Це означає, що активне запозичення латинських, грецьких і французьких суфіксів не витіснило словотворчі елементи власної мови, продуктивність яких може час від часу поновлюватися. Спостерігається й зворотний процес: власне англійські слова *twofold*, *threefold* витісняються словами, утвореними за допомогою романського суфікса *-(b)le*: *double*.

Підгрупи різних за походженнями суфіксів можуть утворювати один клас певної частини мови. За такими спільними ознаками розрізняються групи суфіксів, що утворюють:

1) назви конкретних імен: *-er* (*driver*), *-or* (*sailor*), *-ing* (*darling*), *-ee* (*refugee*), *-ice* (*apprentice*), *-ician* (*politician*), *-ist* (*socialist*), *-ite* (*erudite*), *-ent* (*absolvent*), *-ant* (*emigrant*). Ці іменники можна розподілити на дві підгрупи з переважаючими ознаками: а) той, що вказує на дію; б) той, що стосується її;

2) назви абстрактних найменувань: *-age* (*bondage*), *-ance* (*alliance*), *-ancy* (*discrepancy*), *-ation* (*adoration*), *-ence* (*efficiency*), *-dom* (*freedom*), *-hood* (*childhood*), *-ing* (*gazing*), *-ion* (*invention*), *-ism* (*behaviorism*), *-ment* (*betterment*), *-ness* (*happiness*), *-ship* (*friendship*), *-ty* (*naivety*);

3) певну лексико-граматичну категорію: є декілька суфіксів, що утворюють іменники жіночого роду: *-ess* (*stewardess*), *-ette* (*usherette*), *-ina* (*regina*), *-ine* (*heroine*);

4) значна кількість суфіксів надає словам емоційного забарвлення. Це насамперед суфікси, які відбивають характеристики зменшування: *-en* (*maiden*), *-et* (*bullet*), *-kin(s)* (*Malkin*), *-let* (*ringlet*), *-ock* (*bullock*).

Заслугує на увагу синонімія суфіксів. Семантичне накладання значень – це явище, досить поширене в мові, і збереження варіанта як основного лексично-семантичного центра – виразника значень кількох лексем, спостерігається серед слів із суфіксами *-an*, *-ese*, *-er*, *-or*, *-ite*. Залежить це явище головно від етимології суфікса. Утворення типу *doctor* – *physician*, крім того, що мають лише їм властиві додаткові семантичні ознаки, розрізняються за походженням суфікса. Обидва суфікси, *-or* і *-an*, указують на фах. Зазначені іменники асоціюються з поняттям «лікар», проте значення першого іменника за обсягом значно ширше: це і вчений, і лікар, а друге

слово означає лише того, хто практикує лікування із застосуванням препаратів і хірургії [10, с. 33].

Морфема ← слово → словосполучення (або фразеологічна одиниця).

Морфема входить безпосередньо до структури слова. У системі словотвору в низці випадків з'являються нові моменти, які з часом можуть набути статусу нормативних. Ілюстрацією цього положення є поява в мові «нових слів» – системних неологізмів, які більш або менш розповсюджені, або поява системних оказіоналізмів і оказіоналізмів, що утворилися з порушенням тих чи інших системних правил. Їхня роль особливо наочна в публіцистиці, яка створюється «на потребу дня», для опису подій суспільного життя. Активне існування таких одиниць обмежене рамками конкретної історичної ситуації, в якій новотворення можуть періодично вживатися в різних текстах різних періодичних видань. В англійській мові є загальна характеристика засобів словотвору, наприклад, морфема – це сполучення якогось значення й фонетичної форми. Проте морфема, на противагу слову, не автономна одиниця, хоча окремі слова можуть складатися лише з однієї морфеми. Зазвичай в англійському слові розрізняємо дві-три (зрідка – більше) морфеми. Так, наприклад, у слові *students* маємо три морфеми – корінь *stud* зі значенням «навчання», суфікс *-ent* зі значенням активної дії та закінчення *-s* із граматичним значенням множини. Подальше членування морфем приводить лише до виділення окремих звукових комплексів, що значення не мають.

Морфема як частина слова частіше є залежною, ніж вільною. Це й зрозуміло, бо частина має належати до цілого. Вільна морфема регулярно відтворюється за моделями мови й може вживатися незалежно, не змінюючи свого значення. Дієслово *stand*, іменник *stand* є вільними морфемами, що зберігають відповідні лексико-семантичні значення. Такі морфеми можна назвати мінімальними вільними формами. Проте корінь *stand* може входити до інших слів, напр.: *withstand*, *standing*. Морфологічний стан змінюється таким чином, що дієслово *withstand* фактично складається з двох вільних морфем – прийменника *with* і дієслова *stand*, а дієприкметник *standing* – із вільної та залежної морфем (суфікс *-ing* окремо не вживається) [4, с. 15].

Лексична морфема може збігатися з коренем слова, тобто його головним скла-

довим елементом, що передає лексичне значення. Структурна модель спільного германського кореня збігається зі структурою індоєвропейського кореня. Останнім часом загальне визнання отримала теорія індоєвропейського кореня, яку розробив Е. Бенвеніст. За Е. Бенвеністом, індоєвропейський корінь завжди складається з трьох літер (приголосний + голосний «е» + приголосний), односкладовий і має два стани: I – корінь із наголосом і суфіксом у нульовому ступені; II – корінь у нульовому ступені з наголошеним суфіксом. Якщо корінь має більше ніж три елементи, і елементи можуть наростати, то він перетворюється в іменну основу. Корінь разом з афіксами (префіксами й суфіксами) утворює основу слова. Проста основа – це найчастіше той самий корінь слова, що може вживатися відокремлено, напр.: *awe*, *change*, *pote*, *seem*. Основа, що охоплює один або більше афіксів, є похідною [4, с. 28].

Якщо основу позбавити афіксів, і вона не буде омонімічна жодному вільному слову того ж кореня, то така основа стане залежною. Так, у широко вживаному слові *conduct* і лексико-семантичному наборі, що його оточує (*conductor*, *deduct*, *deduce*, *seduce*, *seductive* та ін.), префікс *con-* може бути відокремлений лише формально. Корінь, що залишиться, запозичений із латинського *ductio* – «веду» і не утворює окремого слова. Таку основу й називаємо залежною. Це закономірне явище, бо основа запозиченого слова виникла й пройшла шлях історичного розвитку в іншій мові, напр.: *cour-age*, *facul-ty*, *hon-est*, *mat-ure*, *royal-ty*, *senti-ment*, *un-cert-ain*.

Корінь вважається головним складовим елементом, що після вилучення функціональних афіксів не підлягає подальшому словотворчому аналізу. Суфікс – деривативний (похідний) елемент наприкінці слова (між коренем і закінченням), який є або був продуктивним елементом словотвору. Суфікс має лексико-семантичне значення, проте не вживається відокремлено, тобто не має ознак окремої частини мови. Однак коли одне й те саме слово з різними суфіксами належить до однієї частини мови, то за допомогою суфікса розрізняються лексико-граматичні класи цих слів, наприклад, суфікси *-er* і *-est* для вищого та найвищого ступенів порівняння прикметників: *bigg-er* – *the bigg-est*, *sweet-er* – *the sweet-est*. Суто семантичні зміни відбуваються в слові під час зміни суфікса й дозво-

ляють відносити це слово до однієї частини мови: collect-able, collect-ible. Нарешті, різні суфікси можуть утворювати як просту, так і подвійну опозицію різних частин мови, наприклад: cold – cold-ish (прикм.)–cold-ly(прислівн.)–cold-ness(імен.) [1, с. 73]. Префікс – це морфема, що стоїть перед коренем слова й модифікує його значення.

Висновки з проведеного дослідження. Робота з науковими працями, енциклопедіями та словниками дала змогу дати відповіді на запитання, що були поставлені за мету: що таке морфема, її основне значення, засоби словотвору й уживання новоутворених слів. Виходячи із цього, можна назвати основні засоби словотвору (морфема, суфікс, префікс, аломорф і т. д.).

У сучасній англійській мові є багато запозичених суфіксів з інших мов, але левову частку все-таки складають власні суфікси. Звідси випливає, що суфіксація – важливий вид словотвору в англійській мові за типами, що склались історично.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнольд І. Лексикология современного английского языка. М., 1959. С. 50–73.
2. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов. М., 1969. С. 42–45.
3. Ботчук Е. Словообразование в современном английском языке. К., 1988. С. 46–50.
4. Кубрякова Е. Что такое словообразование. М., 1965. С. 12–15.
5. Леонтьев А. Семантическая структура слова. М., 1971. С. 79.
6. Мешков О. Словообразование современного английского языка. М., 1976. 332 с.
7. Мостовий М. Лексикологія англійської мови. Х., 1993. 300 с.
8. Зацний Ю. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1998. 431 с.
9. Снікєєва С. Формування та функціонування нових словотворчих елементів англійської мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 1999. 176 с.
10. Клименко О. Поповнення словникового складу сучасної англійської мови з нелітературних підсистем: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Запорізький держ. ун-т. Запоріжжя, 1999. С. 33.